

У Прилозима (297–362) рукописа аутор је пружио могућност читаоцима да се упознају са списковима свих предавања одржаних у Заводу, програмима приредби и културно-уметничких манифестација које су на подстицај управе организовали штићеници, актима који сведоче о раду институције (уредбе, правилници, решења...), поезији коју су писали заточени омладинци, фотографијама које су увек речите и гласне...

Књига колеге Стојановића из бројних углова расветљава процес политичког преваспитавања који је Завод настојао да спроведе; проговара о степену идеолошке индоктринације и променама које наступају код „питомаца и питомица” од тренутка када у њега ступају до времена када га напуштају; настоји да одмери „трајни белег” који у ратним и послератним годинама прати питомце те институције.

У питању је рукопис који насупрот идеолошким тумачењима, доминантним у постојећој литератури, нуди проверено знање утемељено на критички ишчитаним изворима различите провенијенције. Настојање аутора да, уважавајући историјски контекст, утврди историјску истину о једној институцији, њеним оснивачима, полазницима, наставном особљу, улози која јој је била намењена и постигнутом образовно-васпитном „результату” (позитивном и негативном), завређује сваку похвалу. Ревизија историјске слике прошлости коју рукопис *Завод за њринудно васпићање омладине 1942–1944* собом носи није последица наметнутих идеолошких тумачења, већ освајања научног знања које никада није коначно.

Љубодраг ДИМИЋ

Nemanja Mitrović. *Decenija iskušenja: jugoslovensko-rumunski odnosi 1948–1958*.
Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2024, 607.

Спољна политика Југославије у хладноратовској епохи предмет је бројних истраживања историчара у Србији и региону. Ипак, југословенско-румунски односи у социјалистичком периоду дуго нису детаљније проучавани у домаћој историографији, упркос чињеници да је реч о важним и блиским суседима. Динамични односи две земље током 20. века осцилирали су од савезничких и пријатељ-

ских веза, па све до односа диктира-них од стране политичких констелација у којима су се Југославија и Румунија налазиле на сукобљеним странама. Будући да су велике силе често имале пресудан утицај на вођење политике балканских држава, проучавање билатералних веза не може се посматрати ван контекста међународне политичке ситуације и спољног фактора. У погледу југословенско-румун-

ских односа након Другог светског рата, кључну улогу играле су последице које је произвео сукоб Југославије са земљама Информбироа (ИБ), док се половином педесетих година, као доминантан процес на релацији Београд–Букурешт поставила нормализација односа након Стаљинове смрти, односно промене у совјетском држању према Југославији.

Монографија под насловом *Деценија искушења: југословенско-румунски односи 1948–1958*, представља важну новину у проучавању југословенске спољнополитичке позиције и регионалних односа крајем четрдесетих и током педесетих година 20. века. Радом је обухваћен период од издијања сукоба југословенских комуниста са ИБ-ом, све до 1958, када је започело ново захлађење између Југославије и Румуније, али знатно мањег интензитета, познато и као „мали Информбиро”. Између те две граничне године налази се деценија комплексних билатералних односа, који су били, као што и сам наслов каже, оптерећени искушењима која су првенствено произлазила из политике Совјетског Савеза.

Аутор поменуте монографије је др Немања Митровић, представник млађе генерације српске историографије и научни сарадник у Институту за савремену историју. Односи Југославије и Румуније предмет су истраживања и Митровићевог мастер рада под називом *Југословенско-румунски односи: Сусрети и разговори Јосипа Броза Тита и Николае Чаушескуа то-*

ком 1969. и 1970. године, који је одбрањен 2018. године. Настављајући да се бави проучавањем билатералних односа двеју суседних земаља, докторирао је 2023. године на тему *Југословенско-румунски односи 1954–1968*. Поред југословенске дипломатије, поље интересовања др Митровића су савремена историја јабланичког краја и историја спорта.

За потребе проучавања југословенско-румунских односа у периоду од 1948. до 1958. године аутор је првенствено користио необјављене изворе који се чувају у Архиву Југославије, затим Дипломатском архиву Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСПС), Државном архиву Србије, те грађу похрањену у Војном архиву и Архиву Војводине. Посебно место заузима грађа Политичке архиве из ДАМСПС која се односи на регионална питања и Румунију, а затим фондови државних органа, друштвених организација и фонд Централног комитета Савеза комуниста Југославије, похрањени у Архиву Југославије. Од великог значаја за истраживање је и грађа новинске агенције *Борба*, која садржи изворе о различитим аспектима међусобне сарадње – културне, дипломатске, економске и др. Квалитету монографије доприносе бројна штампа и новински чланци домаће и стране провенијенције који су анализирани у раду. Такође, скоро 200 монографија и синтеза, као и 160 научних чланака које је аутор консултовао у процесу истраживања, додатно до-

приносе целovitости проучаване теме и њеној научној утемељености. Рад је обогаћен бројним фотографијама, табелама и картама.

У структуралном погледу, монографија је подељена на предговор, после чега следи осам поглавља у којима су анализирани различити сегменти југословенско-румунских односа, а затим закључак. Свако поглавље подељено је на неколико ужих целина. Аутор се у излагању придржавао комбинације хронолошког и тематског приступа. Прво поглавље, под називом „Испод Стаљиновог шињела”, посвећено је приликама у Југославији и Румунији непосредно након завршетка Другог светског рата, као и новом оквиру билатералних веза који је представљао резултат глобалног позиционирања према идеолошком кључу. Иако су се налазиле у совјетској орбити, битна разлика између двеју земаља била је начин на који је у њима изведена промена власти, што је у великој мери одређивало њихов положај и степен политичке самосталности. У Југославији је комунистичка партија дошла на власт путем самосталне револуције остварене у партизанском рату, док је у Румунији, која је већи део рата била савезник Тројног пакта, до промене режима дошло захваљујући новим стратешким околностима, у првом реду услед надирања Црвене армије и њеног приближавања румунској граници. Након тога, учвршћивање комунистичке власти у Румунији представљало је вишегодишњи процес.

Краткотрајни период пријатељских веза Југославије и Румуније прекинут је средином 1948, када се Румунија, након краћег колебања, потпуно приклонила политици Совјетског Савеза у погледу Југославије. Аутор се у овом делу монографије детаљно осврће на директне последице сукоба по билатералне односе Југославије и Румуније, као што су били прекид сарадње и гранични инциденти, затим тајни преласци војних лица преко границе – првенствено на примеру ваздухопловаца, као и пропагандни сукоб. Како и сам аутор наводи, добросуседске односе заменили су укидање саобраћаја и милитаризација југословенско-румунске границе, која је претворена у зону бодљикаве жице, минских поља и митраљеских гнезда.

Посебним поглављем у књизи разматра се питање које је стално присутно у југословенско-румунским и српско-румунским односима – положај националних мањина. Са избијањем сукоба између земаља ИБ-а и Југославије, посебну тежину поднели су припадници националних мањина, које су обе стране почеле да гледају са неповерењем. Аутор потом анализира деловање југословенских политичких емиграната у Румунији који су подржали резолуцију ИБ-а. Реч је о специфичном делу југословенске емиграције која је политички била врло активна кроз пропагандну делатност. Готово све земље народне демократије пружиле су, у мањој или већој мери, уточиште југословенским политич-

ким емигрантима и Румунија није представљала изузетак. Заједничка граница имала је важно место у заостреним односима Југославије и Румуније, јер су емигранти могли да буду пребацивани са румунске на југословенску територију са различитим шпијунским задацима. Овакво стање било је карактеристично и за југословенску границу са Мађарском, Бугарском и Албанијом, што је представљало одраз напетих балканских односа који су се у овом периоду налазили на ивици ратног сукоба.

Наредни део монографије посвећен је процесу нормализације између Југославије и Румуније. Након што је Београдска декларација најавила ново поглавље у односима Југославије и СССР-а, земље народне демократије одлучније су кренуле у политику отопљавања односа са Југославијом. У случају Румуније, нормализацију су пратили сусрети двојице лидера, Јосипа Броза и Георги Дежа, као и Брионски и Букурешки споразум који су поставили темеље нових југословенско-румунских односа. Значај поменутих споразума, као и резултати међусобних посета на високом нивоу, у раду су детаљно изложени.

Аутор се у наставку враћа на мањинско питање, посматрајући га сада кроз призму нормализације односа. У поглављу под насловом „Сарадња изван политике и економије“, анализирају се различити аспекти нових билатералних веза, попут културних, научних и верских. Посебну

пажњу у овом делу рада аутор посвећује спортској сарадњи, коју детаљно разматра из угла фудбала. Последње поглавље у књизи односи се на системске промене у румунској партији и државној организацији. Митровић се осврће на чињеницу да је Југославија у другој половини педесетих година већ имала успостављене везе са западним, капиталистичким земљама, а уједно је и кренула у јачање веза са афричким и азијским државама, у чему је Букурешт видео прилику за своје отварање према свету. Нове идеје у спољној политици Румуније резултирале су постепеним отпором чврстим совјетским стегама.

Сумирајући резултате истраживања у закључку, аутор врши рекапитулацију различитих сегмената југословенско-румунских билатералних односа. Иако је реч о земљама које су културно блиске, идеолошке несугласице и тежња совјетског врха за стварањем монолитног блока имале су пресудан утицај на ток односа двеју земаља. Каснија нормализација, такође условљена спољним фактором, резултирала је не само успостављањем економске и културне сарадње већ је и подстакла интересовање румунског политичког врха да ближе упозна свог суседа, у првом реду нова кретања југословенске спољне политике и њеног економског система, који се сматрао другачијим путем социјалистичког развоја у односу на совјетски правац.

Изузетно садржајна монографија др Митровића представља рад

велике научне вредности. Захваљујући разноврсним темама које аутор отвара и анализира, као и јасноћи израза којом се одликује његов стил писања, реч је о књизи која није намењена искључиво научној заједници, већ и широј читалачкој публици. Будући да је тема билатералних односа постављена у шири, глобални контекст, њеном анализом не добија се само темељна реконструкција југословенско-румунских односа већ се и унапређује разумевање југословенске дипломатије у годинама које су представљале

прекретницу у спољнополитичкој оријентацији и унутрашњем уређењу Југославије. Како су југословенско-румунски и српско-румунски односи и у каснијем периоду наилазили на бројна искушења, такође често подстакнута међународним процесима и спољним фактором, Митровићева монографија представља солидну основу за будућа проучавања билатералних односа двеју страна.

Милан МИЛЕНКОВИЋ

Hrvoje Petrić, Tomislav Brandolica. *Ekonomska zbilja je crvena nit povijesti: hrvatska historiografija i ekonomska historija*.

Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu – Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije; FF press, 2024, 211.

„Глобална повијесна линија, та црвена нит повијести, ипак је економска збиља” биле су речи хрватског економисте Анђелка Руњића, објављене у једном часопису (1974), које су аутори књиге коју приказујемо преузели за назив свог дела – желећи да истакну значај економске историје. Термин *економска историја* писци овог дела су посматрали врло широко, обухвативши више десетина појмова као што су: трговина, занатство, пољопривреда, сточарство, порез, саобраћај, индустрија, рударство, шумарство, лов, метрологија, банке, кредити, јавне финансије, радништво, предузетништво, власништво, задругарство итд. Међутим, ова публикација није посвећена економској историји, односно, она је

посвећена историји економске историје, у оквирима хрватске историографије. Иако су аутори истакли да није могуће написати „тоталну” историју писања економске историје (*Uvod*, стр. 11), они су ипак пружили једну синтезу, добар преглед развоја ове дисциплине сабирајући најзначајније тренутке, догађаје, факторе, институције и појединце који су обликовали економску историју на простору данашње Хрватске од 19. до 21. века. Сложили бисмо се са констатацијом др Мире Колар-Димитријевић да овај рад има карактер „кратког уџбеника” економске историје, односно њеног развоја у Хрватској (*Појовор*, стр. 169).

Аутори књиге су др Хрвоје Петрић (1972) и мср Томислав Бран-